

Таблиці її життя...

Любов Борисівна Хавкіна

24.04.1871 – 02.06.1949

**Бібліотека повинна закласти
фундамент загальнолюдської культури
Л. Хавкіна**

В цьому році бібліотечна громадськість відмічає 150-річчя від дня народження визначного бібліотекознавця, бібліографа, заслуженого діяча науки РРФСР (1945), доктора педагогічних наук (1949) **Любові Борисівни Хавкіної**, нагородженої орденом «Знак Пошани» в 1945 році.

Любов Борисівна Хавкіна народилася 24 квітня 1871 р. у м. Харкові в сім'ї медиків: батько був відомим лікарем, перекладачем праць видатних німецьких вчених-медиків, а мати – фельдшером. Батьки були членами Харківського товариства розповсюдження грамотності серед народу (ХТГ) і Товариства попечителів для бідних студентів. Їхня громадська діяльність, сповнена ідеями служіння народові, вплинула на формування світогляду власних трьох дітей.

У 1887 р. Любов Хавкіна закінчила другу **Харківську жіночу гімназію із золотою медаллю**, а у 1893 р. – музичне училище з атестатом першого ступеня за спеціальністю «Теорія музики».

Друга Харківська жіноча гімназія

Трудовий шлях дівчина розпочала у 1888 р. у приватній **недільній школі Христини Алчевської**, де протягом трьох років працювала вчителем. Саме тут відбувалося становлення Л. Хавкіної як педагога-просвітителя.

У школі її особливо приваблювала робота в бібліотеці.

Недільна школа Христини Алчевської

Вона керувала позакласним читанням трьох груп учнів, разом з іншими вчительками була активним укладачем третього тому навчально-бібліографічного посібника **«Что читать народу?»**, який одержав позитивну рецензію **Л. М. Толстого**.

Пристрасть до книги, розуміння ролі й значення бібліотеки незабаром привели дівчину до рішення пов'язати своє життя

з професійною бібліотечною діяльністю.

З 1890 р. вона почала працювати у **Харківській громадській бібліотеці (ХГБ)** на посаді бібліотекаря. Дівчині виповнилося лише 19 років, коли вона прийшла до цієї книгозбірні і почала добровільно чергувати у «дешевому абонементі», відкритому для бідноти. Тут вона спостерігала втілення в життя ідей народної просвіти, мала змогу вивчати різноманітність читацьких інтересів. Завдяки притаманній їй енергії та ініціативності, бібліотекаря незабаром призначили на посаду наукового співробітника.

Паралельно з роботою в бібліотеці Любов розпочала активну громадську діяльність. Наслідуючи батьків, вона з 1891 р. стає членом **Харківського товариства розповсюдження грамотності** серед народу. Як член ХТГ Хавкіна працювала в комітеті зі створення першої безплатної читальні: добирала та опрацьовувала книги, брала участь у складанні першого каталогу читальні.

Спогади Л. Хавкіної:

«Я працювала в той час у Харкові. Безплатні бібліотеки були організовані Харківським товариством грамотності, і я брала найближчу участь в її організації...»

Харківська громадська бібліотека

Народний дім Харківського Товариства Грамотності

Любов Хавкіна, як член редакційної комісії, взяла участь у підготовці **«Народної енциклопедії наукових і прикладних знань»**, підготувала низку статей до цього видання. У ХТГ розкрився й дослідницький талант: разом із членами спеціальної комісії вона обстежувала і аналізувала діяльність сільських бібліотек Харківської губернії.

Знання іноземних мов давало їй змогу ознайомитися в оригіналах з роботами про бібліотечну справу західних країн. Хавкіна прагнула донести до бібліотечної громадськості своєї країни зарубіжний досвід. У 1898 – 1901 рр. Любов Борисівна їде до Німеччини для одержання вищої освіти у Берлінському університеті. Вивчає досвід роботи німецьких бібліотек.

У 1900 р. знайомиться з бібліотечною справою Франції, відвідує Міжнародну виставку, що проходила у Парижі.

Результатом вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних бібліотек стало видання універсальних посібників Л. Б. Хавкіної: **«Библиотеки, их организация и техника»** (СПб., 1904) та **«Руководство для небольших библиотек»** (СПб., 1911), які неодноразово перевидавались.

У книзі **«Библиотеки, их организация и техника»** міститься опис основ техніки та засобів, що використовувалися на той час у найпрестижніших бібліотеках Європи та США.

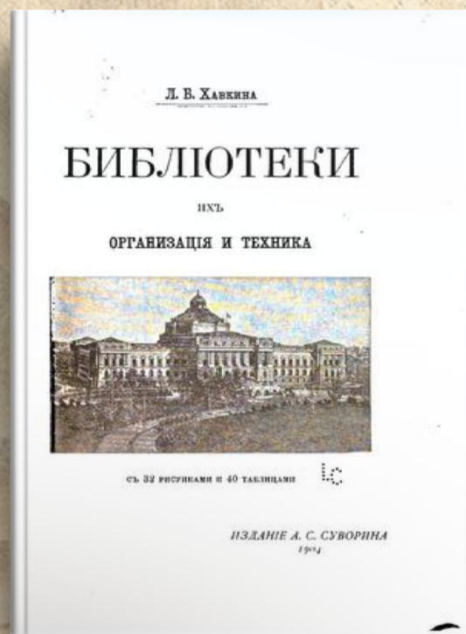
Робота була високо оцінена й нагороджена **золотою медаллю 1905 р.** на міжнародній виставці у Льєжі (Бельгія).

Золота медаль
Міжнародної виставки в Льєжі

Міжнародна виставка
в Парижі, 1900

Л. Б. ХАВКИНА.

РУКОВОДСТВО ДЛЯ НЕБОЛЬШИХ БИБЛИОТЕКЪ.

Съ рисунками, образцами
бланковъ и алфавитнымъ
ооооо указателемъ. ооооо

Типографіи Т-ва И. Д. Сытина, Петинская улица, свой дворъ.
МОСКВА.—1911.

У виданні «**Руководство для небольших библиотекъ**» науковиця вперше досить ґрунтовно проаналізувала умови, що впливають на організацію невеликих бібліотек, їх фінансову базу, місцеві потреби, склад і рівень розвитку читачів. Обидві її роботи посіли чільне місце серед здобутків вітчизняного бібліотекознавства.

За результатами вивчення бібліотечного життя за кордоном Л. Хавкіна підготувала ряд публікацій до російських педагогічних журналів, в яких пропагувала прогресивну організацію бібліотечної

справи. Теоретичні позиції, викладені в статтях, ознаменували початок однієї з головних ліній діяльності бібліотекознавця – вивчення й пропаганду досвіду налагодження бібліотечної справи за кордоном.

Після повернення на батьківщину Любов Борисівну було обрано членом правління ХГБ (тепер ХДНБ ім. В. Г. Короленка). Вона брала участь безпосередньо в усіх значних подіях, що відбувалися в бібліотеці до революції 1917 р., і була їхнім літописцем. За проектами Л. Хавкіної було створено два нових спеціалізованих відділи – нотно-музичний та **перший в країні науковий відділ бібліотекознавства**.

Спогади Л. Хавкіної:

«...цей відділ має бути першим досвідом об'єднання матеріалів з бібліотечної справи з метою наукового розроблення и поширення раціональних методів організації бібліотек»

За сприяння бібліотекознавиці була створена перша державна інструкція за описом творів друку і організації алфавітного каталогу, по якій були розроблені «**Єдині правила**» для бібліотек країни.

У 1906 році, вийшовши заміж, Хавкіна переїжджає до Єкатеринодара, але не полишає наукової діяльності. Вона перекладає наукову, художню та дитячу літературу, публікує статті та огляди в журналах «Русская школа», «Просвещение», «Вестник воспитания», «Для народного учителя».

У 1911 році, переніши тяжку втрату (хворобу та смерть чоловіка), вона повертається до Харкова і працює все з тим же натхненням.

Дуже важливою стала участь Любові Борисівни у III з'їзді діячів із питань професійної та технічної освіти. У своїй доповіді **«Про професійну підготовку бібліотекарів»** вона запропонувала перший у вітчизняному бібліотекознавстві проєкт організації бібліотечної освіти шляхом створення спочатку всеросійських курсів, а згодом – постійного спеціального навчального закладу. Проєкт отримав схвалення з'їзду.

Спогади Л. Хавкіної:

«...Навіть найскромніші курси могли б принести безсумнівну користь і сприяли б піднесенню бібліотечної справи»

Однак втілити його в життя було непросто. Лише після декількох невдалих спроб, навесні 1913 р., при міському Народному університеті ім. А. Л. Шанявського в Москві було відкрито перші в Росії короткострокові бібліотечні курси, а Любов Борисівна стала їх керівником. Вона розробляла навчальні плани і програми курсів, вела практичну й теоретичну діяльність: писала статті, виступала з доповідями, наполегливо просувала думку про необхідність здійснення реформ в організації бібліотечної справи, враховуючи багатий досвід (вітчизняний та зарубіжний) бібліотечної справи.

Л. Б. Хавкіна сидить третя зліва зі слухачами на бібліотечних курсах Університету А. Л. Шанявського, 1913-1920 р.р.

У травні 1914 р. Любов Борисівна виїхала до США, де закінчила літні курси удосконалення у Вищій бібліотечній школі у м. Олені (штат Нью-Йорк). Тоді ж вона здійснила велику поїздку для ознайомлення з організацією бібліотечної справи у США та Канаді, взяла участь у з'їзді американських бібліотекарів у м. Ітака, на якому виступила з доповіддю про стан бібліотечної справи в Росії.

Після 1916 року Л. Хавкіна **ініціювала улаштування бібліотечних курсів у Харкові**. Вони були організовані у 1918 р. і поклали початок професійній підготовці бібліотекарів. Програма навчання слухачів охоплювала різні проблеми бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. Курси закінчувалися лекцією науковиці про особливості публічних бібліотек у передових країнах.

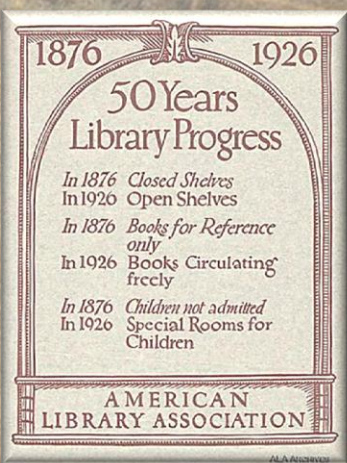
Любов Борисівна була автором таких широковідомих книг, як «Індія», «Розповіді про Японію», «Як люди навчилися писати та друкувати книги», «Сервантес», «М. О. Некрасов, його життя і твори» та інших.

З 1918 р. починається московський період у житті бібліотекознавиці. Але, переїхавши з Харкова до Москви, Л. Хавкіна не припинила свої ділові й творчі контакти з рідним містом і бібліотекою, з Україною. Так, у березні 1925 р. вона відвідала провідні бібліотеки Одеської, Київської, Харківської областей, де прочитала лекції. У Києві Любов Борисівна ознайомила з діяльністю Всенародної бібліотеки України, відвідала інші книгозбірні. Своє враження від поїздок вона виклала в доповіді «Про бібліотеки України» на зборах Інституту бібліотекознавства в Москві. Тут же було оформлено і куточок «Бібліотеки України». В цей же період була написана її книга «Книга и Библиотека»

У 20-х роках вона очолювала Кабінет бібліотекознавства в системі Головнауки. А коли діяльність Кабінету значно розширилася, і його було реорганізовано у Науково-дослідний інститут бібліотекознавства, Л. Хавкіна стала його директором. Активно займалась викладацькою роботою.

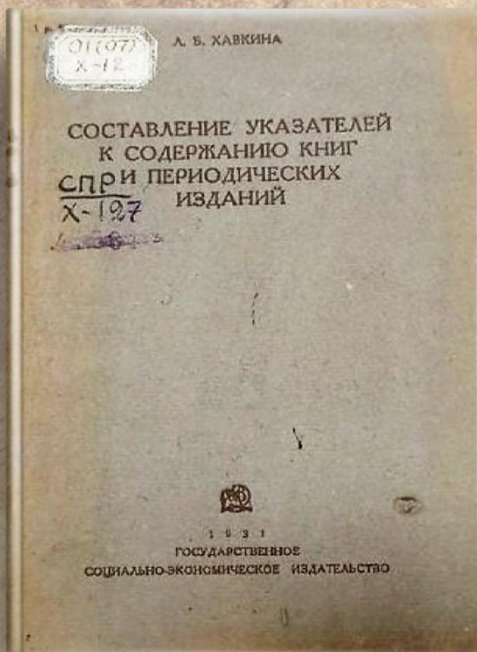
Книги, статті й рецензії Л. Б. Хавкіної, що вийшли друком у ці роки, були присвячені різним питанням бібліотечної роботи: **каталогізації, відкритому доступу до полиць, бібліографії, десятковій класифікації, бібліотекознавству як науковій дисципліні, підготовці бібліотечних кадрів, вивченню досвіду бібліотечної роботи за кордоном.**

В 1926 р. її було запрошено до США для участі в конференції, присвяченій 50-річчю Американської бібліотечної асоціації (ALA). Бібліотечна спільнота США ставилась до бібліотекознавиці з особливою повагою і симпатією. В одному з номерів американського «Бібліотечного журналу» було вміщено публікацію, присвячену її діяльності. У США її обрали дійсним членом Американської бібліотечної асоціації.

Незважаючи на велику працездатність й повну віддачу справі, знання і досвід, діяльність Л. Б. Хавкіної була піддана критиці за відсутність партійного підходу до справи, за неправильну орієнтацію щодо зарубіжного досвіду, за недостатнє знання й узагальнення досвіду роботи радянських бібліотек. Любов Борисівна була в розквіті творчих сил, але через погіршення здоров'я після 1928 р. змушена була вийти на пенсію.

У 30-ті роки посилилася критика так званих буржуазних бібліотекознавців, погляди яких поділяла Л. Б. Хавкіна. Їх звинувачували «за надпартійність», за те, що, на їхню думку, «громадська» бібліотека не повинна перетворюватися на зброю тієї чи іншої партії, що бібліотекар може бути партійним, а бібліотека – безпартійна.

Наприкінці 1930-х рр. були закриті професійні об'єднання, посилилась цензура. Праці Л. Хавкіної друкували все менше й менше. Вона не могла повністю реалізувати свій потенціал, тому для неї це були дуже важкі роки. Водночас вимушений вихід на пенсію, можливо, врятував її від репресій.

Однак Л. Хавкіна не припиняла творчої діяльності. Вона активно працювала над методичними працями з бібліотекознавства, опублікувавши книгу **«Составление указателей к содержанию книг и периодических изданий»**, вела науково-літературну й консультаційну роботу, створила праці, які відзначались прогресивністю думки, актуальністю тематики й справжньою науковістю.

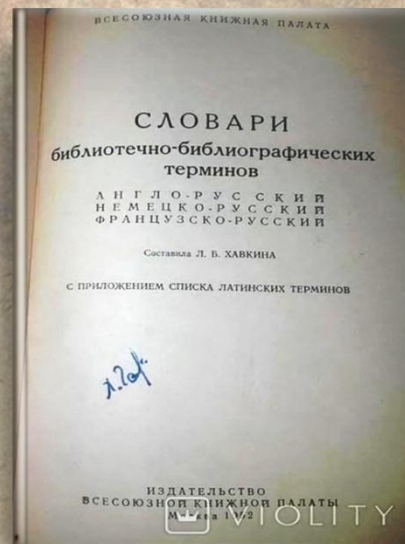
Під час Великої Вітчизняної війни Любов Борисівна багато працювала над книгою **«Сводные каталоги»**. Це було велике наукове дослідження, яке вона мала намір захищати як кандидатську дисертацію. Цю роботу (без захисту) було визнано докторською дисертацією, а авторці присуджено ступінь доктора педагогічних наук – уперше бібліотекаря.

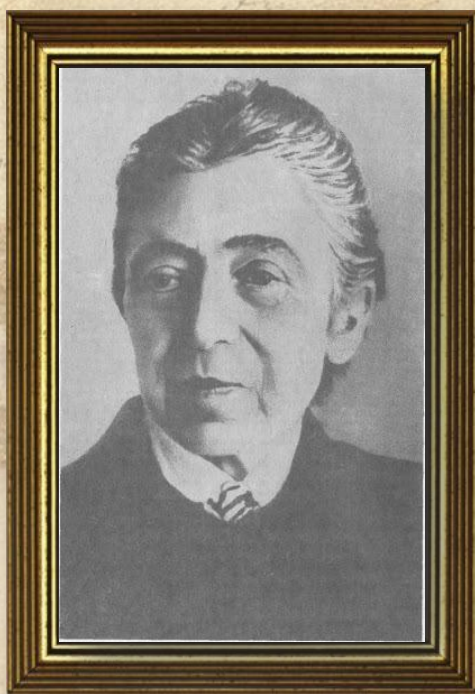
Наукова сесія в Державній бібліотеці СРСР ім. В. І. Леніна, присвячена 80- річчю бібліотеки. На трибуні Любов Борисівна Хавкіна. Літо 1942 р.

Після війни науковиця працювала над книгою **«Словари библиотечно-библиографических терминов»** російською, англійською, німецькою та французькою мовами. Словник являв собою оригінальну працю, у якій з вичерпною повнотою були подані терміни не тільки бібліотечні, а й суто поліграфічні, що дуже важливо, бо це розширювало коло користувачів та підвищувало цінність словника. Це була справа всього життя Любові Борисівни, якій вона віддала усі свої сили. На жаль, з виданням словника виникли труднощі й вона не дочекалась його виходу.

2 червня 1949 року Любов Борисівна Хавкіна померла.

Людина великої енергії, переконана в правоті й необхідності справи, якій вона щоденно служила, Любов Борисівна Хавкіна ще за життя по праву одержала титули й звання, широке визнання наукової й бібліотечної громадськості. Її ім'я назавжди увійшло в аннали історії бібліотечної справи, в енциклопедії та словники.

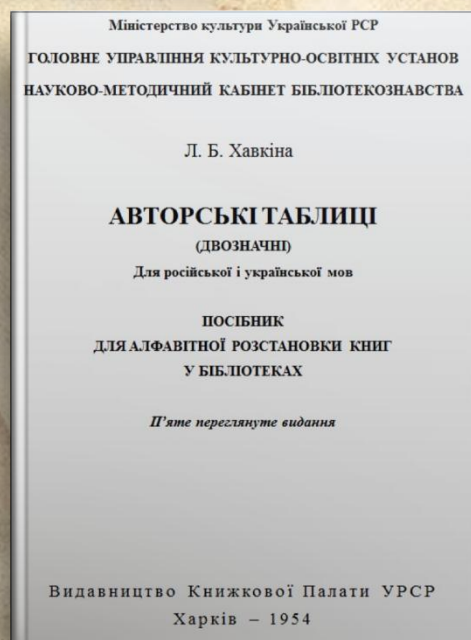
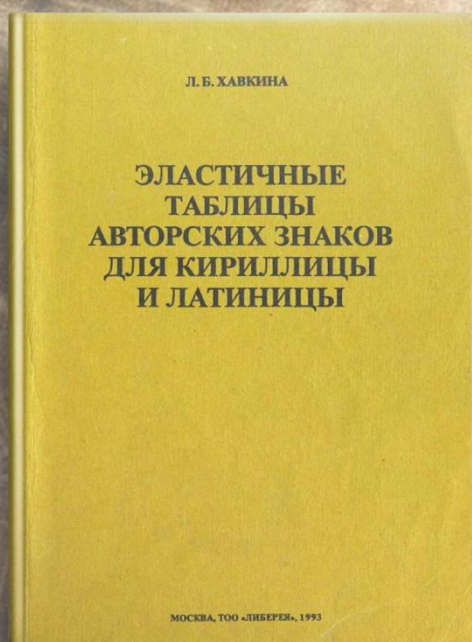
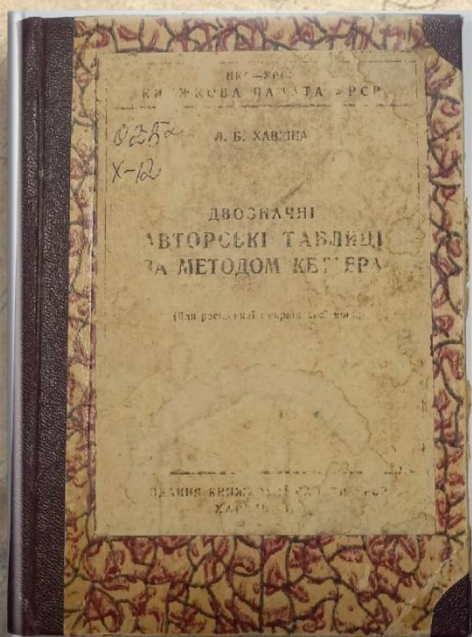
Вона самовіддано присвятила своє життя бібліотекознавству, бібліотечній теорії і практиці, підготовці бібліотечних кадрів. Усе життя Хавкіної було сповнене теплоти, щирості та приязні до колег, друзів, соратників. У свою чергу, Любов Борисівну шанували всі, хто її знав.

Творча спадщина Л. Хавкіної налічує 500 книг і статей з широкого кола питань бібліотекознавства, бібліографії, самоосвіти, заочного навчання та ін.

Ціла низка робіт Л. Хавкіної увійшла до золотого фонду бібліотекознавчої літератури, за її підручниками та посібниками навчалося не одне покоління бібліотекарів.

До золотого фонду відносяться й авторські таблиці. бібліотекознавиці, розроблені в 1931 році. За основу були взяті «Тризначні авторські таблиці Кеттера», які вона адаптувала для російської та української мови і зробила двозначними.

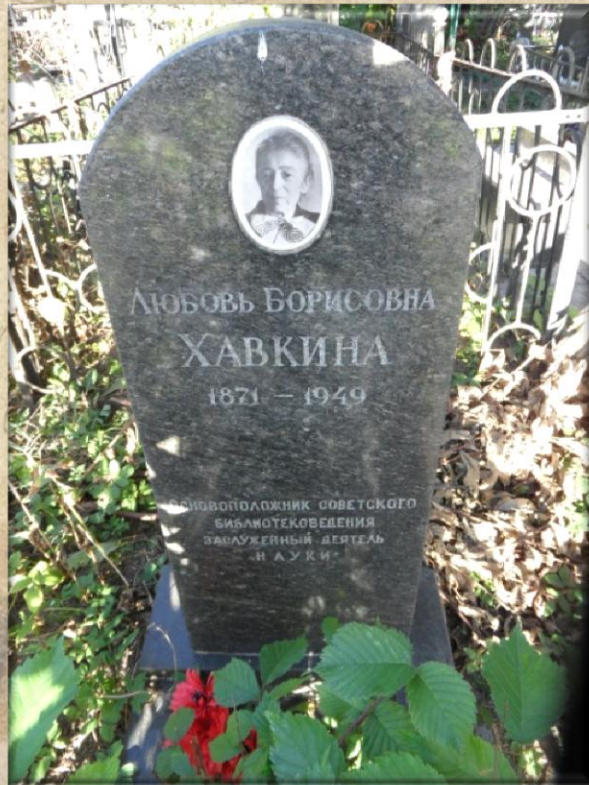
«Авторські таблиці (двозначні)» й досі мають велике значення для організації книжкових фондів сучасних бібліотек.

Вагомі її дослідження з історії бібліотечної справи. Зараз багато з того, що говорила, писала, домагалася Любов Борисівна, реалізовується. Більш демократичним стає процес розвитку бібліотек. Їх робота пропагується на сторінках професійної преси, зростає роль міжнародних бібліотечно-бібліографічних організацій (ФІД, ІФЛА, ІСО, БАЄ тощо). Усі ці питання завжди були в центрі уваги Любові Хавкіної – невтомної трудивниці, пропагандистки та організаторки бібліотечної науки.

Активна громадська і професійна діяльність, різнобічність інтересів дозволили їй стати яскравою особистістю, заслужити авторитет, визнання громадськості. Широкий кругозір, знання зарубіжного та вітчизняного досвіду, вільне володіння іноземними мовами, музичне обдарування, жіноча чарівність, безсумнівно, створювали навколо Любові Борисівни атмосферу, яка забезпечувала їй симпатії оточуючих.

Похована Любов Борисівна на Міуському кладовищі в Москві.

24 жовтня 2013 року на фасаді будівлі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка була відкрита **меморіальна дошка** видатному бібліографу **Любові Борисівні Хавкіній**, яка працювала в бібліотеці протягом 1890-1918 років.

Використані джерела

1. Березюк, Н. М. К. И. Рубинский и Л. Б. Хавкина – основоположники Харьковской библиотечной школы: фрагменты истории / Н. М. Березюк // Научные и технические библиотеки. – 2009. - № 5. – С. 93-103.
2. Капустіна, Н. І. Визначний бібліотекознавець України Любов Борисівна Хавкіна / Н. І. Капустіна // Вісн. Кн. палати, 2001. – № 3. – С.36-38.
3. Любов Борисівна Хавкіна. Харківський період діяльності (1871-1918) [Електронний ресурс] // ХДНБ ім. В. Г. Короленка : вебсайт. – Режим доступу: https://korolenko.kharkov.com/virtual_vistavki/Havkina/titl3.html. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 20.04.2021.
4. Мохонько, В. Досліджуючи минуле, створюємо майбутнє / Валентина Мохонько // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 3. – С. 9-12.
5. Перепеча, А. М. Вона заслуговує на статус почесного харків'янина / А. М. Перепеча // Дайджест Е. – 2001. – № 4. Режим доступу: <http://holocaustmuseum.kharkov.ua/didgest-e/didgest-2001/4-2001/havkina.html>. – Назва з екрану. – Датаперегляду: 21.04.2021.
6. Савченко С. С. Подвижниця бібліотечної справи : до 140-річчя від дня народження Л.Б. Хавкіної (1871–1949) / С. С. Савченко // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ : Кн. Палата України, 2011. – С. 34–41.
7. Хавкіна Л. Б. Повнотекстова база статей [Електронний ресурс] // ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : вебсайт. – Режим доступу: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-bibliotekoznavtsi/khavkina-lyubov-borysivna/povnotekstova-baza-statey/>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 19.04.2021.
8. Хавкіна Любов Борисівна [Електронний ресурс] // ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : вебсайт. – Режим доступу: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-bibliotekoznavtsi/khavkina-lyubov-borysivna>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 19.04.2021.

Дякуємо за увагу!

**Матеріал зібрали й впорядкували
головний бібліотекар Людмила Андронік,
бібліотекар I категорії Лариса Желюк
відділу наукової інформації та бібліографії
науково-технічної бібліотеки**

Вінницького національного технічного університету

